

ALANYA HASBAHÇE; BİR SELÇUKLU SULTAN BAHÇESİ KORUMA SÜRECİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Alanya Hasbahçe; Evaluation Of The Protection Process Of A Seljuk Sultan Garden

Öğr. Gör. Dr. Evren TANDOĞAN

Atılım Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Güzel Sanatlar Ortak Dersler Bölümü, Ankara/TÜRKİYE
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8809-3701>

ÖZET

Alanya Hasbahçe Koruma Alanı çevre duvarları ile çevrili alan içinde köşk ve sarnıç kalıntılarını barındıran, göreceli olarak iyi korunmuş olmasıyla dikkati çeken bir Selçuklu Dönemi Sultan Bahçesi örneğidir. Selçuklu Dönemine ait önemli bir kültürel peyzaj alanı olması yanı sıra Roma Dönemi su kanalı kalıntılarının varlığı ve hali hazırda devam eden bahçecilik faaliyetleri alanın çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Her biri kendi başına değere sahip olan kalıntılar ile geleneksel yaşamın bir arada bulunduğu ve yüzyıllardır farklı ürünlerle de olsa devam eden bahçecilik geleneği ile Hasbahçe Alanya'daki kültürel ve tarihsel sürekliliğin simgelerinden biri olarak kabul edilebilir. Bu çalışmanın amacı tarihi ve kültürel öneme sahip kültürel peyzaj alanlarının özgün dokusunun korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik koruma sürecinin Alanya – Hasbahçe örneğinde tartışılmasıdır. Bu kapsamda Alanya - Hasbahçe Koruma alanının yerleşim dokusu ve tarihi gelişimi hakkında bilgi verilmiş, alanın korunmasına yönelik süreç irdelenmiş, alanın özgün niteliğinin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Peyzaj, Koruma, Selçuklu Bahçesi, Hasbahçe

ABSTRACT

Alanya Hasbahçe Conservation Area is an example of a Sultan Garden of the Seljuk period, which is notable for its relatively well-preserved nature, containing ruins of a pavilion and cistern in the area surrounded by the walls. In addition to being an important cultural landscape area belonging to the Seljuk Period, the Roman Period water canal remains and the ongoing horticultural activities reveal that the area has a multi-layered structure. Hasbahçe can be considered as one of the symbols of cultural and historical continuity in Alanya, with its horticultural tradition continuing for centuries with different products. This study aims to discuss the conservation process in the case of Alanya – Hasbahçe to preserve and ensure the sustainability of the original texture of cultural landscape areas of historical and cultural importance. In this context, information was given about the settlement pattern and historical development of the Alanya - Hasbahçe Conservation Area, the process for the heritage conservation of the area was examined, and suggestions were developed for preserving and sustainability of the area.

Key Words: Cultural Landscape, Conservation, Seljuk Garden, Hasbahce

1. GİRİŞ

Bahçeler, yapıldığı dönemin siyasi, sosyal, kültürel, dini, geleneksel ve ekonomik göstergelerinin bileşeni olarak, yaşam alanlarını biçimlendirme sürecinde canlı ve cansız materyalin bir arada kullanıldığı, gerek sosyal boyutu gerekse çevresel ve ekolojik boyutu ile önemli mekânlar olarak kabul edilmektedir (Tazebay ve Akpınar 2010: 249-250).

Türk kültüründe bahçe, göçebe yaşantının bir uzantısı olarak yaşamın dış mekânda devam ettiği alanlardır. Bu nedenle en küçük konuttan saraya kadar bir yapının inşasında yer seçiminde öncelikle arazinin genel konumu, eğimi ve manzarasına dikkat edilmiştir (Aslanoğlu Evyapan 1972:11).

Selçukluların Anadolu'da bir güç olmasından sonra Selçuklu sultanları tarafından geniş bahçe ve avlulara sahip saraylar, suyu bol yerlerde kurulmuş ve bu bahçeler meyve ağaçlarının ve çiçeklerin yoğun olduğu, içinde çeşmelerin bulunduğu mekânlar olarak tasarlanmıştır (Tazebay ve Akpınar 2010:247). Çevre duvarları ile tanımlanan Selçuklu Bahçeleri içinde köşkler, sarnıçlar, hamam, havuz ve su kanalları olduğu bilinmektedir. Seçen'in (2011:28) Yazgan, Erdoğan ve Köylü'den aktardığına göre; geniş bahçe ve avlulara sahip yazlık ve kışlık saraylar inşa eden Selçuklular suya ve manzaraya verdiği önemin yanı sıra bu alanları eğlenme, dinlenme, rekreasyon ve av amaçlı kullanmışlardır.

Alanya – Hasbahçe Koruma Alanı ve yakın çevresi Alanya içinde doğal yapısını koruyan, doğa ile iç içe geçmiş yaşam izlerine sahip, farklı dönemlere ait kültür varlıkları ile zengin bir alandır. Alan çevre duvarları ile tanımlanmış günümüze kadar ulaşmış en büyük ve tanımlı Selçuklu Bahçesi olarak kabul edilmektedir. Hasbahçe içinde bulunan köşk kalıntıları, bunları çevreleyen bahçe duvarları, sulama sistemi ve bahçe teraslarının bir araya gelerek oluşturduğu doku, inşa edildikleri dönemin yerleşme anlayışı, sosyo – kültürel yapısı ve yaşam tarzı gibi birçok bilgiyi aktarabilmesi açısından belge değeri taşımaktadır. Roma döneminden günümüze kesintisiz devam eden bahçecilik geleneği ve faaliyetleri alan için kültürel ve tarihsel sürekliliğin varlığını işaret etmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini, Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından sınırları belirlenmiş Antalya İli Alanya ilçesi sınırları içinde bulunan Hasbahçe Koruma Alanı oluşturmaktadır. Bu alan, tarihi önemi yanında günümüzde de devam eden bahçecilik faaliyetleri ile kültürel devamlılığın önemli bir göstergesidir. Roma ve Selçuklu Dönemine tarihlenen kalıntıların yanı sıra geleneksel tarım faaliyetlerinin sürdürüldüğü Hasbahçe korunması gereken kültürel peyzaj alanıdır. Kültürel peyzaj alanlarının korunmasına yönelik sürecinin irdelenmesi amacıyla Hasbahçe Koruma Alanı örnek olarak irdelenmiştir. Araştırmanın gerçekleştirilmesinde izlenen yöntem 3 aşamalıdır. Çalışmanın birinci aşamasında veri toplama ve literatür araştırması yapılmıştır. Elde edilen bulguların değerlendirildiği ikinci aşamada, Alanya Hasbahçe'nin konumu ve önemine değinilerek alanın korunması ile ilgili süreç irdelenmiştir. Çalışmanın son aşamasında ise alanın özgün niteliğinin korunmasına yönelik süreç değerlendirilmiş ve bu süreç tartışılmış, sürecin iyileştirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir.

3. BULGU ve TARTIŞMALAR

Bu bölümde Alanya Hasbahçe'nin konumu ve önemi ortaya konmuş, alanının tescil ve koruma süreci, bu süreçte alanın ve yakın çevresinin gelişimi irdelenmiştir.

3.1. Alanya Hasbahçe'nin Konumu ve Önemi

Antik dönemden itibaren bir liman şehri olan Alanya, topografik açıdan denize doğru dik uzanan karstik bir yarımada ve yamaçlarında kurulmuştur. Strabon tarafından dik uçurumun üzerinde kurulmuş bir kale olarak tanımlanan Alanya, antik dönemde Kilikya ve Pamphilya arasında yer almış kimi zaman Pamphilya kimi zaman da Kilikya'nın hâkimiyeti altında bulunmuş, MÖ 67 yılında Roma hakimiyetine girmiş önemli bir liman yerleşimidir.

Alanya'nın Selçuklu Hükümdarı Alaaddin Keykubat tarafından 1221 yılında alınması ile Selçukluların Anadolu'nun iç kesimlerindeki hükümdarlığı Akdeniz'e inmiştir. Bu tarih itibarıyla Selçuklular tarafından Konya'nın yanı sıra ikinci bir başkent ve kışlık merkez olarak kullanılan Alanya (Alaiyye)'da iskân ve imar faaliyetlerinin başladığı görülmektedir. Kalenin alt kotlarında bulunan Kızılküle, tersane ve liman yapıları bu dönemde inşa edilmiş olan önemli yapılar arasındadır (Şekil 1).

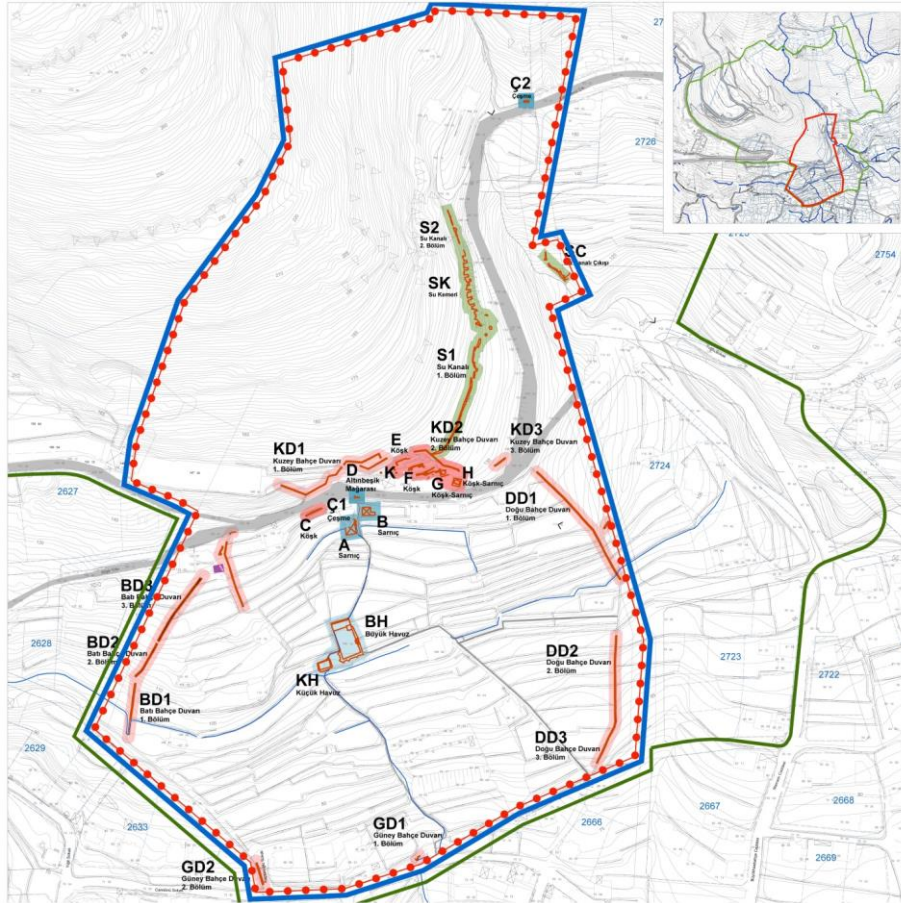
Şekil 1. Alanya - Hasbahçe Koruma Alanı (Google Earth görüntüsü üzerinden düzenlenmiştir. 2021)

Alanya’da bugün belgelenmiş olan yedi Selçuklu bahçesi bilinmektedir. Buzağı Avlusu (Dim Çayı Mevkii), Güleşen, Hacı Baba, Saraybeleni, Şekerhane, Sugözü ve Hasbahçe isimleriyle bilinen bu bahçeler Scott Redford’un Anadolu Selçuklu Bahçeleri (Allaiyye / Alanya)’ isimli yayını ve alandaki diğer çalışmaları ile belgelenmiş durumdadır. Bu bahçelerin ve içlerinde bulunan yapıların inşa tarihleri hakkında kesin bir bilgi olmayıp; kent ve kent savunma yapılarının yapımıyla aynı zamanda olduğu, dolayısıyla 1221 yılında Alaeddin Keykubat tarafından fethedilen Alanya’da başlayan imar faaliyetleri sırasında yapıldıkları düşünülmektedir.

Alanya’da bulunan Selçuklu bahçeleri içinde en büyük ve sınırları tanımlı olanı Hasbahçe olarak bilinmektedir. Alanya kalesine göre 1,5 km kuzeydoğuda yer alan Hasbahçe, kuzey sınırında denizden 330 metre güney sınırında ise 70 metre yükseklikte olup, güneyden kuzeye yükselen dik bir topografya üzerinde bulunmaktadır. Bu dik topografya nedeni ile tarıma elverişli olmamasına rağmen Alanya kalesine yakınlığına ek olarak liman ve pek çok Selçuklu yapısının olduğu Alanya Kalesinin doğu eteklerine hakim konumu ile gerek seyirlik açıdan gerekse şehir yönetimi ve güvenliği açısından oldukça elverişli panoramik bir manzaraya sahiptir. Tüm bu unsurlar alanın sultan tarafından kullanılmasının temel nedenleri arasında sayılmaktadır (Redford 2008:54).

3.2. Alanya Hasbahçe

Doğal ve kültürel peyzaj açısından önemli bir potansiyele sahip olan Alanya Hasbahçe bugün fazla bilinmemektedir. Alan içerisinde eski çağlardan günümüze gelen, farklı dönemleri yansıtan çeşitli kalıntılar, izler bulunmaktadır. Bugün ortasından geçen doğu – batı doğrultulu modern asfalt yol (Köşk yolu caddesi) ile ikiye ayrılan Hasbahçe’yi de içine alan koruma alanı Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından farklı tarihlerde tespit edilmiş ve Kurul’un 14.12.2018 tarih ve 8611 sayılı kararı ile bugünkü halini almıştır (Şekil 2).

çekmektedir. Redford'a (2008:54) göre Hasbahçe'de Selçuklu Bahçelerinin karakteristik öğeleri olarak bilinen tüm yapı tiplerinin izlerine rastlanmaktadır. Bunun yanı sıra alanda, bazıları terkedilmiş durumda olan, bazıları da yapılan niteliksiz müdahalelerle büyük ölçüde değişikliğe uğramış, hemen hemen hepsi bakımsız sivil mimarlık örnekleri ve modern yapılar da yer almaktadır.

Bugün Köşk yolu caddesi ile ikiye ayrılan Hasbahçe'nin özgün çevre duvarları yer yer yıkılmış ve yok olmuş olmasına rağmen izlenebilmektedir. Bahçenin dört yönünde de arazinin eğimine göre açılı değiştirilerek devam eden ve yüksekliği arazi eğimine göre 4 ila 5,5 metre arasında değişen bu bahçe duvarı kireçtaşı ve tuğla kırıklı harç ile inşa edilmiştir. Bahçeye giriş ve çıkışların yeri ile ilgili kesin veri bulunmamaktadır. Özgün giriş ya da girişlerin mevcut Köşk Yolu'nun yoğun kullanımı ile birlikte farklı dönemlerde gerçekleşen genişletme çalışmaları sırasında tahrip olduğu düşünülmektedir.

Çevre duvarı ile tanımlı olan bahçe içinde bulunan kalıntılar Selçuklu köşk mimarisinin karakteristik özelliklerini göstermektedir (Redford, 2008:52). Farklı büyüklüklerde yapılara ait olan yaklaşık olarak 5x9 ya da 10x7.5 metre ebatlarında dikdörtgen plan tipinde, iki katlı ve tonoz örtülü olarak moloz taş ve tuğla kullanılarak inşa edilmiş olan yapılar kuzey duvarının hemen alt kotlarında izlenmektedir. Mevcut kalıntılardan iki katlı olduğu düşünülen yapılarda 2 tip izlenmektedir. Bunlardan birinci tip olarak kabul edilebilecek yapıların iki katının da biri küçük diğeri daha büyük olan iki odaya bölündüğü görülmektedir. Alt katları sarnıç, üst katları ise oda olarak inşa edilmiş olan yapılar ise ikinci tip olarak kabul edilebilir. Bu yapılar birinci tipe oranla daha küçük boyutlarda inşa edilmiştir. Moloz taş yığma duvar üzeri sıvalı olarak inşa edilmiş olan yapıların iç ve dış cephelerinde Alanya iç kalede de benzerlerine rastlanan kırmızı renkli geometrik bezemeler görülmektedir. En yaygın form olan zikzak ya da dama tahtası biçimindeki süslemelerin yanı sıra tek renkle sırlanmış ve sır altı boyanmış çapraz biçimli ve sekiz köşeli yıldız çinileri bu köşk yapılarının içerisinde kullanıldığı düşünülmektedir (Redford, 2008:53).

Hasbahçe'yi ikiye bölen Köşk Yolu üzerinde, yolun orta güney kesiminde anıt ağaç olarak tescillenmiş olan bir çınar ağacı bulunmaktadır. Bu ağacın hemen alt kotunda, tuğla üzerine kireçli sıva tekniği ile yapılmış, halen iki gözünden de su akan, hazneli bir çeşme yapısı bulunmaktadır. Selçuklu Dönemi'nde de kullanıldığı düşünülen bu kaynak bugün de bölge halkı tarafından içme suyu ihtiyacını karşılamak amacıyla kullanılmaktadır. Alanın dik topografyası bu kesimden itibaren güney sınırına doğru maldan (doğal taş duvarlar) birbirlerinden ayrılarak ve destekleyerek teraslanmıştır. Farklı genişliklere ve doğrultulara sahip olan bu teraslar arasında geçiş maldan üzerinde, duvar ile birlikte inşa edilmiş basamaklı geçişler ile sağlanmaktadır.

Bahçenin orta kesimlerinde, bahçe duvarı ile aynı malzeme ve inşa tekniğinde yapılmış olan biri daha büyük iki havuz yapısı bulunmaktadır. Dik topografya nedeniyle büyük ölçüde arazi içinde gömülü olarak inşa edilmiş olan büyük havuz yapısına ait güney duvarının tamamı ve batı duvarının bir kısmı görülebilmektedir. Bu havuzların bir taraftan üst kotlarda bulunan çeşmeden gelen suyu depolayarak alt kotlarda yer alan bitkilerin sulanması amacıyla kullanılırken diğer taraftan havuz çevresinin oturma ve dinlenme mekanı olarak değerlendirildiği düşünülmektedir. Bahçe içinde çeşmeden ve üst kotlardaki sarnıçlardan havuz yapılarına ve buradan çıkarak bahçeye su dağıtan kanallar bulunmaktadır. Bugün özgün kanallara ait kalıntılar parçalar halinde yer yer izlenebilse de farklı dönemlerde yapılan ya da değiştirilen teraslamalar sırasında bu kanallarda da eklemeler ve yön değişiklikleri yapılmıştır. Hasbahçe içinde bulunan sarnıç ve havuz yapılarının yanı sıra sulama kanallarının varlığı bu alanın sulanabilir bir bahçe olarak kullanıldığının önemli göstergeleridir.

Selçuklu Bahçesi'nin kuzeydoğu çevre duvarına kuzey yönünden hemen hemen dik bir açı ile uzanan ve Roma dönemine tarihlenen su kanalı ve su kemeri kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntılar yaklaşık 60 metre boyunca, topografya ile uyumlu olarak yer yer kemerli duvar üzerinde yer yer de kaya üzerine oyulmuş kanallarda devam etmektedir. Kentin üst kotlarında bulunan konumu ve Alanya yarımadası ile Toros dağları arasındaki boğazda oluşan hava akımı nedeni ile alan, iklimatik olarak merkeze göre birkaç derece daha serin olmasının yanı sıra Redford'a (2008:133) göre alanın seçiminde bu su kaynağının varlığı ve kanal etkili olmuştur. Ancak Hasbahçe içinde bulunan sarnıçlar ile bu su yolu arasındaki ilişki hakkında henüz veri bulunmamaktadır.

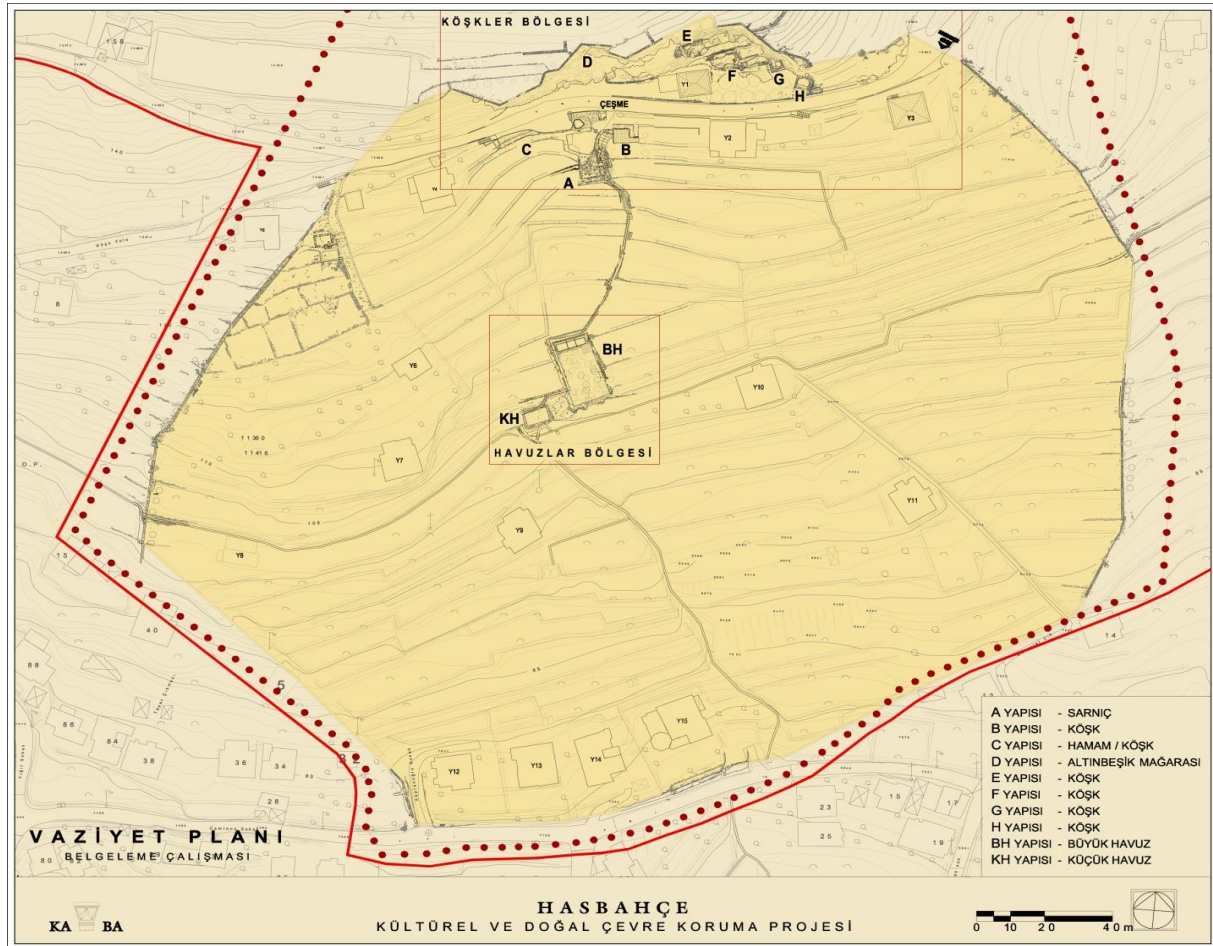
Bugün Köşk yolunun güneyinde kalan alan, 32 farklı parsel bölünmüş olarak özel mülkiyette kayıtlıdır. Bu parsellerde Selçuklu döneminde olduğu gibi bahçe kullanımı devam etmektedir. Maldan ile teraslanmış olan bahçelerde farklı kotlar arasında yer yer doğal taş basamaklar yer yer de yeni yapılmış çelik strüktürlü merdiven geçişleri ve bağlantıları bulunmaktadır. Meyve bahçeciliği yapılan bu teraslarda Muz (*musa sp.*),

Yeni Dünya (*eriabotria japonica*), Portakal (*citrus sp.*) ve yer yer de zeytin ağaçları (*Olea europea*) yetiştirilmektedir. Köşk Yolu'nun hemen kuzeyi ise Kızıl Çam (*Pinus brutia sp*) ağaçları ile kaplıdır. Kuzeyde vadiyle buluştuğu noktalarda oldukça yoğun bitki örtüsüne sahip olan alanda, çınar ağacı (*platanus orientalis*), çitlenbik (*celtis austuralis*), keçiboynuzu (*ceratonia siliqua*) ve badem (*prunus amygdalus*) ağaçları alanın bitkisel dokusunu oluşturmaktadır.

3.3. Alanya Hasbahçe Koruma Süreci

Alanya – Hasbahçe içinde bulunan köşk kalıntıları, bunları çevreleyen bahçe duvarları, sulama sistemi ve bahçe teraslarının bir araya gelerek oluşturduğu dokunun, oluşturdukları dönemin yerleşim anlayışı, sosyo – kültürel yapısı ve yaşam tarzı gibi birçok bilgiyi aktarabilmesi açısından belge değeri taşımaktadır. Her biri kendi başına değere sahip olan Selçuklu ve Roma Dönemine ait kalıntıların birlikteliği, yakın dönemlere ait izler ve yüzyıllardır farklı ürünlerle de olsa hâlihazırda devam eden bahçecilik geleneği alandaki kültürel ve tarihsel sürekliliğin göstergesidir.

Hasbahçe Köşkü ve köşke ait kalıntılar ilk olarak Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 19.02.1990 tarih ve 999 sayılı kararı ile tescillenerek 2863 ve 3386 sayılı kanunlar gereği koruma altına alınmış ve bu yapılar ve çevresinde yapılacak olan her türlü inşai ve fiziki müdahale için Koruma Kurulu'nun görüşünün alınması gerektiği aynı kararda belirtilmiştir (KTB1990). Bu kararı takip eden süreçte 2000 yılına kadar alanda korumaya yönelik herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Şekil 3. Hasbahçe Köşkü ve köşke ait kalıntıları gösterir plan (Ka.Ba Mimarlık - Cengiz Kabaoğlu 2020)

1998 yılında belediye tarafından gerçekleştirilen imar çalışmaları kapsamında Alanya için ulaşım planı hazırlanmış, Alanya'nın kuzey kesiminde doğu batı doğrultulu ve Hasbahçe'de bulunan kalıntıları da etkileyecek bir yol önerisi geliştirilmiştir. Bu yol önerisi Antalya Koruma Bölge Kurulu'nun 13.01.1998 tarih ve 3649 sayılı kararı ile uygun bulunmamıştır. Aynı kararda Hasbahçe Köşk kalıntılarının sınırlarının bilimsel olarak tespit edilerek kurula getirilmesine ve bu çalışma sonucunun kurul tarafından değerlendirilinceye kadar, ilgili karar ekinde belirtilen alanda hiç bir imar uygulaması yapılmamasına karar verilmiştir (KTB 1998).

2000 yılında Alanya Müze Müdürlüğü ve Antalya Koruma Bölge Kurulu tarafından yerinde yapılan incelemeler doğrultusunda alanda bulunan ve Roma Dönemi'ne tarihlenen su kemeri kalıntıları tescillenmiş ve alanda su kemerini ve Selçuklu Dönemi kalıntılarını içine alan bir koruma alanı belirlenmiştir (Şekil 4). 15.06.2000 gün ve 4645 sayılı kararı ile 1/1000 ölçekli hâlihazır harita üzerinde tespit edilen koruma alanı, içerisindeki kalıntılar ve alanın özellikleri dikkate alınarak ilgili belediyesi tarafından hazırlanacak koruma imar planının Antalya Koruma Bölge Kurulu'na iletilmesine karar verilmiştir. Bu kararda aynı zamanda Koruma Kurulu, belediye tarafından hazırlanmış olan 1/1.000 ölçekli mevcut Uygulama İmar Planı ile önerilen 30 metrelik yolun, tescilli su kemerlerine isabet etmesi nedeniyle iptal edilmesini ve alanda bulunan tescilli kalıntılar ile topoğrafya dikkate alınarak tekrar etüt edilmesi tavsiye etmiştir (Anonim 2019). Söz konusu karar ile yeni tescillenmiş olan Roma dönemine tarihlenen su kemeri kalıntılarının güzergâhına yönelik bir araştırmanın da Alanya Müze Müdürlüğü tarafından yapılarak Koruma Kurulu'na bilgi verilmesi istenmiştir.

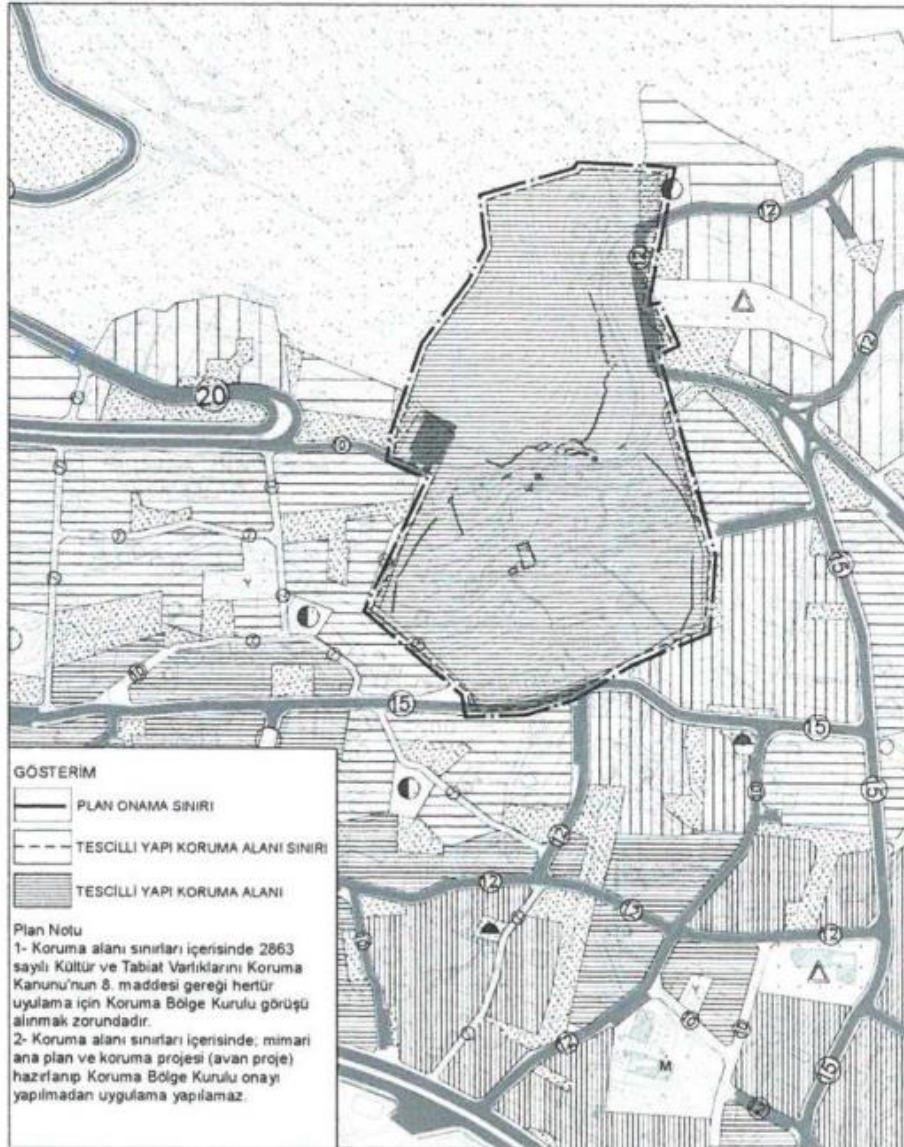
Şekil 4. Antalya Koruma Kurulu'nun 15.06.2000 gün ve 4645 sayılı kararı ile uygun bulunan Hasbahçe Köşkü ve Su Kemer Koruma Alanı (Google Earth 2021 uydu görüntüsü üzerinden hazırlanmıştır.)

2020 yılında alınan bu karar ile belirlenen Hasbahçe koruma alanı güneyden kuzeye yükselen dik bir topografya üzerinde, ortasından geçen doğu – batı doğrultulu modern asfalt yol (Köşk yolu caddesi) ile ikiye ayrılan ve yaklaşık olarak 10 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen yapı kalıntıları, Köşk yolu caddesi çevresinde bir başka ifade ile koruma alanının orta ve güney kısmında, kuzey güney doğrultuda ilerleyen Roma Dönemi su kemeri ve su kanalı kalıntıları ise alanın kuzey kısmında bulunmaktadır. Roma Dönemi su kemeri ve su kanalı kalıntılarının bulunduğu kesim doğal doku karakteri ile öne çıkarken, güney kesim ise meyve bahçelerinin yoğunluğu ile şekillenmiştir.

Antalya Koruma Bölge Kurulu'nun 15.06.2000/4645 tarih ve sayılı kararından sekiz yıl sonra Alanya Belediyesi'nin yeni bir başvurusu ile Koruma Kurulu gündeminde görüşülen Hasbahçe koruma alanı sınırı Kurul'un 14 Aralık 2018 tarih ve 8677 sayılı kararı ile genişletilmiş ve günümüzdeki şeklini almıştır. Buna göre Hasbahçe Köşkü ve Su Kemer Koruma Alanı önceki koruma sınırına göre batı yönünde alanda tanımlı parseller ve doğal eşikler ile uyumlu olarak ve doğusunda ise Alanya Müze Müdürlüğü tarafından tespit edilmiş olan kanal çıkışını da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Bu hali ile yaklaşık 11.7 hektar alanı kapsayan koruma alanı içinde tescilli bahçe duvarları, av köşkü, çeşme, sarnıç, havuzlar, su kanalları

dışında konut ve depo olarak kullanılan yapılar, meyve bahçeleri ve makilik arazi bulunmaktadır. Bu kararı takip eden süreçte 2019 yılında alanda bulunan tescilli yapıların ve parsellerin anıt fişlerinin güncellenmesi ve alanın arkeolojik sit olarak değerlendirilmesi gündeme gelmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda alan III. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak tescillenmiş, alanı içinde bulunan arkeolojik kalıntıların tescil fişleri yenilenmiş ve alanda bulunan dört taşınmaz da tescillenerek koruma altına alınmıştır (KTB 2019).

Alanın III. Derece Arkeolojik Sit olarak tescillenmesi ile birlikte değişen statüsü ile ilgili imar durumunun da tekraren ele alınması gerekliliğini ortaya çıkartmaktadır. 3386 sayılı Kanunun ile değişik 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 17. Maddesi a bendi gereği alanın sit olarak ilanını ile bu alanda yürürlükte olan tüm plân uygulamaları da durmaktadır. Bu durumda kanuna göre alan ile ilişkili bulunan imar uygulamalarının yeniden değerlendirilmesi, alan için koruma amaçlı imar planı hazırlanması, koruma amaçlı imar planı onaylanmasına kadar ise yürürlükte olacak geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının belirlenmesi gerekmektedir (Resmi Gazete, 1983). Bu doğrultuda Alanya Belediyesi Belediye Meclisi Kararı ile 11 Haziran 2019'da nazım imar planı değişikliği yapılmış ve alan özelinde geliştirilen plan notları yürürlükte bulunan 1/25.000 ölçekli Alanya Nazım İmar Planı ve 1/5000 ölçekli Kuzey Alanya Nazım İmar Planı'na işlenmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Alanya Belediyesi Belediye Meclisi Kararı eki (Anonim 2019).

Alanın III. Derece Arkeolojik Sit Alanı statüsüne uygun olarak yapılan plan düzenlemeleri sonrasında alan ile ilgili hazırlanan belgeleme (rölöve) çalışması, dönemleme (restitüsyon) araştırması ve korumaya yönelik restorasyon projeleri Kurul'un 30.06.2020 / 10916 tarih ve sayılı kararı ile uygun bulunmuştur (KTB 2020 a).

3.4. Alanya Hasbahçe ve Yakın Çevresinde Kentsel Doku

Alanın kentsel dokusundaki değişimi incelemek üzere Google Earth uygulaması üzerinden alanın farklı yıllarda çekilmiş olan görüntüleri irdelenmiştir. Uygulamada Alanya için en eski görüntünün 1985 tarihli olmasına rağmen bu görüntüde alan üzerinde pus / bulut olması nedeni ile bu tarihten sonra çekilmiş olan en eski görüntü olan Haziran 2004 tarihli imaj alanın koruma alanı statüsünden sonraki durumunu göstermesi açısından, Eylül 2019 tarihli imaj da alanın Belediye Meclisi tarafından da onaylanmış olan son imar durumunun irdelenmesi amacıyla seçilmiştir. Bu iki imaj üzerine alanın görüntünün dönemi ile uyumlu koruma sınırı işlenmiş ve bu iki sınırın hem içinde kalan alan hem de yakın çevresi birbiri ile karşılaştırılmıştır.

Şekil 6. Haziran 2004 ve Eylül 2019 fotoğrafları

Alanın kuzey kesimi topoğrafyanın da etkisi ile yapılaşmaya uygun değildir. Dolayısı ile bu kesimlerde 2004 ve 2019 yılları arasında bir değişiklik gözlenmemiştir(A).

2019 yılında çekilmiş olan görüntüde koruma alanının doğu kesiminde üst kotlarda yeni bir bağlantı yolunun açıldığı ve bu yolun 2000 yılı sonrasında tespit edilen kanal kalıntılarının hemen üzerindeki kotlarda alanda mevcut Çatalhavuz Çıkması ile bağlandığı görülmektedir (B). Bu bağlantı su kemeri kalıntılarının topografya nedeni ile yer yer su kanalı olarak devam ettiği kalıntıların yaklaşık 10 metre doğusunda bulunmaktadır. Bu yönde güney kesimlerde ise Hasbahçe özgün bahçe duvarına ait kalıntılar hemen koruma alanı sınırında yer almaktadır (C). Bu sınıra komşu olan adalarda çok katlı yapıların inşa edildiği görülmektedir. Bu bakımdan koruma alanı sınırı yapılaşmış alan ile çevrilmiş durumdadır.

Hem 2004 hem de 2019 fotoğraflarında görülen alanın güney kesiminde koruma alanı sınırını da oluşturan Camiönü sokağın 2019 yılında genişletildiği görülmektedir (D). Bu durumda koruma alanı sınırında bulunan Hasbahçe güney duvarı parçaları yol üzerinde, 2004 yılına oranla daha aktif olarak kullanılan bir güzergâh üzerinde kalması nedeni ile kalıntılar aktif trafiğin her türlü etkisi ile karşı karşıyadır. Dolayısı ile bahçe duvarı parçaları meydana gelecek bir araç kazası sonucu oluşacak tahribata da açık durumda kalmıştır.

Koruma alanının batı kesiminde 2004 yılında var olan seralar kalkmış, bunların yerine koruma alanı dışında kalan parsellerde, Bektaş Caddesi üzerinden erişilen çok katlı yapılar inşa edilmiştir (E). Koruma

alanının çeperinde kalan bu yapıların çevre düzenlemeleri kapsamında gerçekleştirilen uygulamalarında alanın doğal dokusunda değişikliklere neden olduğu izlenmektedir. İki fotoğraf incelendiğinde Bektaş Caddesi ve 611. Cadde'nin kesişiminde hemen koruma alanı sınırında ve 611. Cadde ile Köşk Yolu arasında kalan alanda da benzeri şekilde çok katlı yapıların inşa edildiği görülmektedir (F).

4. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Alanya - Hasbahçe, Selçuklu, Osmanlı ve daha sonraki dönemlere ait kalıntıların bulunduğu ve kuzeyinde Roma Dönemine ait su kemeri ve su kanalı kalıntılarıyla farklı dönemlerin ve yapı tiplerinin bir arada görülebileceği önemli bir kültürel peyzaj alanıdır. Kültürel ve doğal mirasın parçalarının istisnai bir öneme sahip olması nedeniyle tüm insanlığın mirası olarak koruması gereken kültürel peyzaj alanları, ender olma, kaybolmaya yüz tutma, simge olma gibi kriterler ile bir sanat eseri olduğu kadar, tarihi bir belge olarak da korunması / onarılması ve bu tutumun sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir.

Doğal ve kültürel peyzaj açısından önemli bir potansiyele sahip olan Hasbahçe'nin bütün ve tanımlı bir alan olarak sınırlarının belirlenmesi, içinde bulunan arkeolojik kalıntıların yanı sıra sivil mimarlık örnekleri ile birlikte tüm kültür varlıklarının tescil edilerek günümüz büyüklüğüne ulaşması, bu alanda bulunan kalıntılar için koruma ve onarım projelerinin hazırlanması otuz yılın üzerinde bir zamana yayılmıştır. 1990 yılında Antalya Koruma Kurulu tarafından alandaki Selçuklu yapılarının ilk defa tescillenmesini takip eden süreçte alan genelinde detaylı inceleme ve analizler yapılarak mevcut Roma dönemi kalıntıları ile sivil mimarlık örneklerinin tescillenmesine kadar geçen onlarca yılda alanın çeperinde de yapılaşma devam etmiştir. Gerçekte bu durum Alanya Belediyesi tarafından kentin ulaşımını rahatlatacak bir çözüm olduğu düşünülen 30 metrelik güzergah planlamasının bir yansıması olarak ortaya konan imar planlarının sonucudur.

Antalya Koruma Kurulu'nun Hasbahçe ile ilgili olarak 24.12.1998/4071, 21.09.2000/4775, 15.06.2001/5070, 16.09.2004/34 tarih ve sayılı kararlarından anlaşıldığı üzere Alanya Belediyesi tarafından alandan yol geçirilmek istenmektedir. Koruma kurulu tarafından olumsuz görüş bildirmiş olan bu kararlara rağmen tekraren gündeme getirilen bu güzergah plan paftaları üzerinden dahi incelendiğinde Roma ve Selçuklu dönemlerine tarihlenen kalıntıların bulunduğu alanda, kalıntılara zarar vermeden hemzemin bir yolunun yapılmasının mümkün olmadığı, alanın dik topografyasının da köprülüz geçişlere ve yer altı çözümlere uygun olmadığı görülmektedir. Kurul tarafından farklı tarihlere ek olarak en son 2004 yılında olumsuz görüş belirtilmiş olan söz konusu güzergah için Belediye'nin Alanya 24 Numaralı Düzenleme Bölgesi kapsamında 2012 yılında onaylamış olduğu imar planında 30 ve 15 metre genişlikte yol önerisinin hala devam ettiği revizyon imar planı raporundan anlaşılmaktadır (Anonim 4). Yapılan bu öneri güzergah kuşkusuz yanında yeni yapılaşmayı ve var olan yapılaşmanın da sıklaşmasını, dolayısı ile kentsel dokunun değişmesini getirmiştir. Alanın Antalya Koruma Bölge Kurulu tarafından 2000 yılında alanda ilan edilen koruma alanı statüsünü takip eden süreçte alanda koruma amaçlı imar planı çalışması yapılmamış olması alanın çevresinde bir geçiş alanı, etkileşim bölgesi tanımlanmamış olması da alanın imar açısından değişmesine neden olmuştur.

Bugün Hasbahçe için tanımlanmış olan koruma alanı sınırı Selçuklu dönemine tarihlenen bahçe duvarlarının bulunduğu parsellerin sınırından geçmektedir. Özellikle güney yönde bahçe duvarına ait kalıntılar koruma alanının tam sınırında bulunmaktadır. Başka bir ifade ile Selçuklu Dönemi'ne tarihlenen bahçe duvarlarının yer yer hemen üzerinden geçen koruma sınırı, sınırın hemen çeperinde gerçekleşecek olan inşai faaliyetler, yol güzergâhında yapılan düzenlemeler, aktif trafik gibi tahribata neden olacak koşullar göz önünde bulundurularak ele alınmamıştır. Türkiye'de hazırlanan imar planlarında mevcut verilerin yeteri kadar değerlendirilmediği, salt gelişim, turizm ya da koruma odaklı ele alınan kısmi planlarla birbiri ile ilişkisi sorunlu kentsel mekânlar yaratılmaktadır. Bu durum kentin tarihi ve doğal dokusunun korunarak geliştirilmesi yaklaşımının tersi bir tavır olarak kabul edilebilir. Bu noktada söz konu parselin çevresini de etkileyen tampon bölge tanımları yapılsa da koruma alanı asgari seviyede parsel ya da yapı adasını etkileyecek şekilde ele alınmaktadır. Hasbahçe Koruma Alanı'nda da görüldüğü üzere korumaya yönelik olarak alınan karar, korunacak yapının bulunduğu parsel ya da yapı adası ile sınırlıdır. Oysaki Venedik Tüzüğü (1964) anıtın çevresinde belirlenecek alanın net bir tanımı yapılmassa da kültür varlığının çevresi ile birlikte korunması gerekliliği ortaya koymaktadır. Bu kapsamda korumaya sınırlarının belirlenmesine yönelik olarak yapılacak tespitlerde kültür varlığının olduğu parseli ya da parselleri içeren bir alanın tespit edilmelidir.

Alan içinde bulunan kültür varlığı statüsündeki yapı ve yapı kalıntılarının korunmasına yönelik olarak rölöve, restorasyon ve çevre düzenlemesi çalışmaları yapılmış ve bu çalışmalar Antalya Koruma Bölge Kurulu tarafından uygun bulunmuştur. Alanda bu proje doğrultusunda korumaya yönelik temizlik, sağlamlaştırma, tamamlama vb uygulama işlerinin tamamlanması gerekmektedir. Elbette koruma işi konusu ile ilgili olarak olması gerektiğinden kısa sürelerde ele alınamayacak kadar önemli ve hassas bir konudur. Ancak bu konu aynı zamanda da daha önce yapılmış olan çalışmaların güncellenmesini gerektirmeyecek sürelerde tamamlanmalıdır.

Her biri kendi başına değere sahip olan Roma ve Selçuklu Dönemine ait kalıntılar ile sivil mimarlık örneklerinin birlikteliği, yakın dönemlere ait izler ve yüzyıllardır farklı ürünlerle de olsa hâlihazırda devam eden bahçecilik geleneği ile Hasbahçe Alanya'daki kültürel ve tarihsel sürekliliğin simgelerinden biri olmuştur. Alanya'da kentin önemli öğeleri olan muz ve narenciye bahçelerinin varlığı denetimsiz ve hızlı kentleşmeden etkilenmiş ve pek çok diğer kentlerde olduğu gibi bu bahçelerin bir kısmı yok olmuştur. Dolayısıyla alanda devam eden geleneksel tarım faaliyetlerinin sürdürülmesi kent belleğinin sürdürülebilirliği açısından da oldukça önemlidir.

Teşekkür

Alanya Hasbahçe Kültürel ve Doğal Çevre Koruma Projesi kapsamında hazırlanan ve Antalya Koruma Bölge Kurulu'nun 30.06.2020 / 10916 tarih ve sayılı kurul kararı ile uygun bulunan plan çizimlerini araştırma kapsamında kullanmama izin veren Ka.Ba Mimarlık - Cengiz Kabaoğlu'na teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- AİÇDR, (2012). Antalya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Antalya İl Çevre Durum Raporu, 455.
- Anonim (2019). Antalya Büyükşehir Belediyesi İmar ve Bayındırlık Komisyon Raporu ve Eki Antalya İli Alanya İlçesi Büyükşehir Belediyesi Mahallesi Hasbahçe Köşkü ve Su Kemerli Koruma Alanı 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı değişikliği plan notları sf. 4.
- Antalya Valiliği Yayınları (1986). Antalya 1. Selçuklu Eserleri Semineri, 22-23 Mayıs 1986, ABC Ajansı, Antalya.
- Aslanoğlu Eyyapan, G. (1972). Eski Türk Bahçeleri ve Özellikle Eski İstanbul Bahçeleri, Ankara, ODTÜ Yayınları.
- Erdoğan, E. (1997). "Tarih İçinde Türk Bahçesi", Çevre ve İnsan Dergisi, 37: 24-29.
- Gürboğa, N. (2008). "Osmanlı Taşrasında Belediye İdaresi: Alanya Belediyesi (1914-1915)", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, VII/16-17: 165-185.
- Hamamcıoğlu, C., Kerestecioğlu F. (2007). "Akdeniz'de Topoğrafyasını Koruyan Ortaçağlı Limanları ve Turizmin Çevresel Etkileri: Alanya Hisariçi Mahallesi, Antalya İçkale Mahallesi, Girne Tarihi Liman Mahallesi", Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi 2(2).
- Ka.Ba Mimarlık (2020). Alanya Hasbahçe Kültürel ve Doğal Çevre Koruma Projesi, Dönemleme (Restitüsyon) Araştırması Raporu, Basılmamış, Ankara.
- Ka.Ba Mimarlık (2020). Alanya Hasbahçe Kültürel ve Doğal Çevre Koruma Projesi, Proje Raporu, Basılmamış, Ankara.
- KTB (1990). Antalya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 19.02.1990 tarih ve 999 sayılı kurul kararı.
- KTB (1998). Antalya Koruma Bölge Kurulu'nun 13.01.1998 tarih ve 3649 sayılı kurul kararı.
- KTB (2000 b). Antalya Koruma Bölge Kurulu'nun 15.06.2000 gün ve 4645 sayılı kurul kararı.
- KTB (2019). Antalya Koruma Bölge Kurulu'nun 12.09.2019 tarih ve 9779 sayılı kurul kararı.
- KTB (2020 a). Antalya Koruma Bölge Kurulu'nun 30.06.2020 / 10916 tarih ve sayılı kurul kararı.
- Lloyd, S. ve Rice, S. (1964). Alanya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Redford, S. (2008). Anadolu Selçuklu Bahçeleri (Alaiyye/Alanya), Eren Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul.

Resmi Gazete (1983) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Kanun Numarası 2863 Resmî Gazete Tarihi: 23.07.1983 Resmî Gazete Sayısı: 18113, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18113.pdf> , Eriřim Tarihi 13.07.2021

Seçen, E. A. (2011). “Dolmabahçe Sarayı ve Bayıldım Bahçeleri 19.Yüzyıl Tasarım İlkeleri ve Bitkisel Restitsyonu”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

şahin, K.C., Erol, E. E. (2009). “Türk Bahçelerinin Tasarım zellikleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, Sayı 2, sf. 170-181.

Tandoğan, E. (2011). “Alanya - Hasbahçe Koruma Alanının Arkeolojik Peyzaj Açısından Değerlendirilmesi”, I. Ulusal Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi, 15-17 Ekim 2015, Ankara Üniversitesi, 154-16, Ankara.

Tazebay, İ., Akpınar, N. (2010). “Türk Kültüründe Bahçe”, Bilgi Dergisi, 2010(54): 243-253.

UNESCO World Heritage Centre. (2003). World Heritage Cultural Landscapes, 1992-2002